
Список використаних джерел

1. Лизанчук В. В. Основи радіожурналістики : підручник / В. В. Лизанчук. – К. : Знання, 2006. – 628 с.
2. Миронченко В.Я. Основи інформаційного радіомовлення : підручник для студ. ун-тів спец. «Журналістика» / В.Я. Миронченко. – К. : Інститут змісту і методів навчання; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – 1996. – 438 с.
3. Муратов С.О. Діалог: Телевізійне спілкування в кадрі та поза кадром / С.О. Муратов. – М. : Мистецтво, 1983. – 159 с.
4. Різун В.В. Теорія масової комунікації: підруч. Для студ. Галузі 0303 «журналістика та інформація» / В.В. Різун. – К.: Видавничий центр «Просвіта», 2008. – 260 с.
5. Радіожурналістика : учебник / [Г. Г. Кузнецов и др.] ; под. ред. А. А. Шереля. – [2-е изд.]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2000. – 480 с.

The article outlines and analyzes the situation of low frequency use of the genre on radio interview «Freedom», the causes of the unpopularity of synoptic and, consequently, proposed ways of enriching the genre palette information broadcasting Radio Liberty.

Key words: interview, genre, information genres, information broadcasting, radio «Freedom».

УДК 821.161.2 – 92 : 070

М. І. Свалова

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПИСЬМЕННОЩИЦЬКА ПУБЛІЦИСТИКА ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТ КРЕАТИВНО-ІМПЕРАТИВНОЇ ПРИРОДИ ЖУРНАЛІСТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ Б. ОЛІЙНИКА «КНЯЗЬ ТЬМИ»)

Стаття пропонує аналіз основних ознак письменницької публіцистики як креативно-імперативного феномена на матеріалі книги Б. Олійника «Князь тьми», розкриває специфіку її полемічної етики, окреслює креативно-імперативні механізми взаємодії автора-митця з реципієнтами.

Ключові слова: журналістика, публіцистика, письменницька публіцистика, метафоричність, комунікативна стратегія.

Публіцистична творчість у сучасній системі ЗМІ відіграє важливу роль у плані впливу на масову аудиторію, сприяє формуванню естетичних смаків та загальнокультурному розвитку реципієнтів. Проте в теорії журналістики (публіцистики) відсутні розвідки, в яких би комплексно розглядався феномен письменницької полемічної творчості – важливого складника національного гуманітарного дискурсу, специфічного репрезентанта журналістської та письменницької майстерності.

Спираючись на дослідження різних аспектів журналістики й публіцистичної творчості, здійснені В. Галич [1], [2], В. Здоровогою [3], В. Лизанчуком [4], Й. Лосем [5], М. Потаповою [7] та іншими науковцями, вважаємо доцільним зосередитись на креативно-імперативній природі письменницької публіцистики. Оскільки письменницька публіцистична творчість функціонує в площині соціально значущих смислів, важливим фактором її впливу на масову аудиторію є актуальність, проблемність та репрезентативність образу автора. Книга Б. Олійника «Князь тьми» (К., 2008) – третє повне видання відкритого листа поета до М. Горбачова – є яскравим прикладом розгортання публіцистичного хронотопу в імперативній та естетичній площині. Метою розвідки є окреслення основних ознак письменницької публіцистики (на матеріалі книги Б. Олійника «Князь тьми»), завданням – розкриття креативно-імперативних механізмів взаємодії автора-митця з масовою аудиторією.

Письменницька публіцистика в рамках журналістської творчості вирізняється підвищеним рівнем естетизації повідомлення, імперативною метафоричністю, особливою значущістю внутрішньої форми – публіцистично-художнього образу, глибиною філософських узагальнень та масштабністю типізації. У цьому контексті В. Галич слушно наголошує на тому, що письменницька публіцистика прикметна «активною інтеграцією з естетичною системою художньої творчості митця, його аналітичним підходом до пізнання дійсності й умінням передбачати близькі та далекі перспективи її розвитку» [1, с. 58]. Книга Б. Олійника «Князь тьми» репрезентує публіцистичний хронотоп у двох аспектах – соціальному та етико-естетичному. Вплив такого тексту на реципієнта підсилюється масштабністю осмислюваної проблематики (політична, економічна, морально-етична ситуація в СРСР за часів перебудови), чіткою вказівкою на адресата (відповідно, окресленням образу лідера та репрезентацією образу автора як безпосереднього учасника подій), викривальним пафосом тощо. Проте важливою для розкриття ознак письменницької публіцистики книга Б. Олійника є передовсім синтезом біографічності та полемічності, який дозволяє подавати актуальні факти у взаємозв'язках, у їх безпосередній конкретності та типовості. Саме ці ознаки й роблять текст цікавим та актуальним навіть тоді, коли наведені факти уже стали набутком історії. Як наголошує М. Скуленко, «документальність разом з оперативністю та новизною інформації виступають важливим, але все ж таки вторинним, додатковим засобом впливу порівняно з конкретністю, актуальністю, типовістю та правдивістю» [9, с. 39].

Полемічний хронотоп «Князя тьми» є також неоднорідним і в аксіологічному плані, оскільки за допомогою публіцистичних і художніх засобів конструє історичну (політичну, економічну), морально-етичну та есхатологічну (звісно, інтерпретовану відповідно до авторської ідеї) площину. Усі ці системи цінностей актуалізуються в одному напрямку – перевести історично-політичний дискурс у дискурс політичного та морально-етичного сьогодення українства. На це реципієнта налаштовує і вступне слово автора «Уроки минулого. Час робити висновки»: «Думається, деякі авторські висліди того далекого вже 1992 року екстраполюються на день нинішній України. Хотілося б сподіватися, що ця скромна робота, повертаючи до помилок минулого, прислужиться громаді, аби уникнути таких і подібних перекосів у грядущому. І найголовніше: попри всі наші світоглядні і конфесійні розбіжності, ми, нарешті, маємо усвідомити, що спочатку ми – **українці**, а далі – все решта» [6, с. 10].

Оскільки письменницька публіцистика реалізує естетичні пріоритети митця в полемічному тексті, відповідно, й морально-етичні настанови автора впливають на формування та функціонування полемічного хронотопу. Як бачимо, відкритий лист Б. Олійника до М. Горбачова репрезентує багатогранний узагальнений образ доби, що виступає водночас результатом публіцистичних та художніх узагальнень автора й ефективним засобом впливу на масову аудиторію.

Образ доби перебудови трансформується в образ доби Майдану, власне, узагальнений образ доби є динамічним і не виформуванним остаточно, бо цього вимагає дискурсивна природа публіцистичного тексту: «Позаяк нинішня Україна – це всього лиш територія, розділена між кланами. Так, Майдан підняв нас як самодостатній народ на таку височінь, що світ у шанобі зняв капелюха. Але ж за кілька місяців ми з такої запаморочливої височини шубовснули сторчма в ковбаню, викопану тими самими кланами. І це моральне падіння почалося не вчора, а з Біловезької пуші. Бо коли б нам вдалося розлучитися цивілізовано і вийти з колишньої унітарної моделі, не пориваючи економічних і духовних зв'язків, – ми б давно вже здобули й утвердили реальну, а не нинішню номінально декоративну незалежність. Принаймні Україна, яка на момент розлучення мала найкращі стартові можливості, не опустилася б до нинішнього жалюгідного рівня за всіма показниками. Отже, сучасна незалежність є скорше декором, котрий маскує залежність до ступеня маріонетки, яку смикають із-за лаштунків закордоння.

Що ж, вкотре підтверджується істина: все, що будується на ложній петрі, приречене – раніше чи пізніше – на невдачу» [6, с. 9].

Морально-етичний стрижень письменницької публіцистики є смисловою основою тексту, виражається експліцитно, відповідно до авторської ідеї набуває полемічно-образного втілення. Загалом, такий підхід до осмислення соціальної дійсності має бути визначальним для українського журналіста (публіциста), головне покликання якого, за визначенням В. Лизанчука, – «вдумливо, з чистими помислами, професійно працювати з інформацією, доносити її до людей, допомагати людям орієнтуватися у світі, в українському політико-ідеологічному, соціально-економічному, духовно-культурологічному, морально-психологічному житті, відтворюючи його інформаційний образ» [4, с. 20].

Письменницька публіцистика виступає транслятором не просто інформаційного образу, її метафункцією є розкриття взаємозв'язків, причин та наслідків ряду актуальних проблем як на синхронному, так і на діяхронному рівні. Б. Олійник виводить кожен конкретний факт (біографічний, політичний, економічний тощо) на рівень глибокого публіцистичного аналізу, внаслідок якого реципієнт має можливість самостійно встановити значущість порушеної проблеми для себе, співвіднести свою причетність до соціальної дійсності з причетністю автора. Передовсім така тенденція передбачена специфікою відкритого листа й, відповідно, чітким окресленням образу автора та адресата: «Не маю звички посилати стріли в спину навздогін, але ми з Вами, Михайле Сергійовичу, уже не просто приватні особи, а складові і, якщо хочете, каталізатори того процесу, який призвів не тільки нас – все суспільство до нинішнього стану. І, незважаючи на ранги, несемо **особисту відповідальність** перед сучасниками і майбутніми поколіннями. Отже, **моє – не тільки моє**. Певною мірою – це сумніви, розчарування, муки, самокаяття багатьох і багатьох моїх співвітчизників, співгромадян і сучасників» [6, с. 14]. Полемічний хронотоп «Князя тьми» розгортається навколо ключового концепту зради, який набуває в тексті морально-етичного, історичного та есхатологічного значення: «Так, при Вас, саме при Вас, Михайле Сергійовичу, **зрадництво стало** нормою. І не лише в нашій обгидженій країні. Страшно признатися, але справа обернулася так, що вся країна, всі ми мимоволі стали... зрадниками наших друзів і в колишній соціалістичній співдружності, і в арабському світі. А тепер ось і щодо братів-слов'ян. Довго ж нам доведеться спокутувати гріхи, заки продані і зражені розберуться, що до чого, і простять невинним!» [6, с. 33]. Розгортання цього концепту від вступного слова до останньої композиційної частини відкритого листа – відступу третього – забезпечує змістову цілісність та композиційну органічність книги, поєднує всі порушені автором проблеми в єдиний культурологічний комплекс.

Письменницька публіцистика як дискурс, природно, оперує усталеними полемічними одиницями, що дозволяють реципієнтові впізнавати провідні тематико-проблемні аспекти, естетичні особливості, методи роботи з фактами тощо, притаманні творчості конкретного автора. Відповідно, впізнаваням стає й сам образ автора, який виступає чи не найважливішою одиницею комунікації в письменницькому полемічному тексті. Як зазначає М. Потапова, «медіасередовище повинне формувати своїх героїв, формувати цілі блоки уявлень про них, щоб мати можливість звертатися до цих блоків» [7, с. 48]. Саме образ автора в письменницькій публіцистиці і є таким «героєм», який спрямовує думку реципієнта в конкретному напрямку, а також виступає для масової аудиторії як дослідник соціальної дійсності, шукач істини в аксіологічній, естетично-емоційній площині.

Книга Б. Олійника «Князь тьми» репрезентує образ автора на біографічному, соціальному (історичному, політичному) та філософському (есхатологічному) рівні, але можемо говорити про ще одну варіацію образу автора, яка виформовується зі стилю, структури, поетики тексту, це – автор-митець. Репрезентативність цього образу, на наш погляд, є більш значущою при осмисленні саме етико-естетичних механізмів взаємодії тексту з аудиторією. Так, образ автора виступає одночасно каналом комунікації, основною смисловою ланкою тексту, змістовим і формальним явищем, що обумовлюється полемічним надзавданням автора-митця – актуалізувати проблему, проаналізувати її та вплинути на масову аудиторію: «Незважаючи ні на що, вірю, що так і буде! Бо день же який, медово золотий, і колоски благовістять: бути урожаю! А тому час знімати бронезилети і розпоясуватись від меча політичних та інших ристалищ, та прилучатися до тверезомислячих женців, поки не осипався колос. Але... Але там вдалині темніє тінь фантома. І я, виконуючи наказ Святого Кирила Єрусалимського: «Знаєш признаки антихристовы, не сам один помни их, но и всем сообщай щедро», – закликаю: прозрілі, тісніше замкніть коло світла! Нині ви, що святкуєте «перемогу», вимагаєте від усіх покаяння? Що ж, нехай це буде моїм покаянням. Тепер – черга за вами. Чи вистачить у вас мужності? Але це вже не моя турбота. Я сказав те, що знаю» [6, с. 124].

Оскільки письменницький публіцистичний текст функціонує не лише в етико-естетичній площині, ефективність його впливу забезпечують відповідні комунікативні стратегії. О. Тертичний наголошує на тому, що на сьогодні не існує досконалої типології комунікативних стратегій і зазначає, що формування комунікативної стратегії ЗМІ передбачає «заміну інтуїтивного, стихійного, випадкового інформаційного відображення дійсності усвідомленим, цілеспрямованим, професійним її відображенням» [10, с. 96]. Також дослідник виділяє такі найголовніші стратегічні установки (на нашу, думку, вони реалізуються в письменницькому публіцистичному тексті) – *цільова установка, предметно-тематична установка, установка на визначену глибину відображення дійсності, установка на визначений ступінь об'єктивності* [10, с. 96-98].

Цільова установка письменницького публіцистичного тексту впливає з функцій журналістики як соціально значущої діяльності. Публіцистика не може не бути спрямованою, скажімо, на об'єктивне інформування, регулятивний вплив тощо. Книга Б. Олійника «Князь тьми» демонструє стратегічну установку соціального захисту (в плані застереження українства від подальших політичних та морально-етичних помилок), яка відображена в тематико-проблемному комплексі, синтезі синхронного й діахронного рівнів та чітко визначена авторською ідеєю – застерегти націю в той момент, «коли за ВКВ продається все – від національних святинь і рідної землі аж до честі й совісті <...>» [6, с. 104].

Предметно-тематична установка письменницької публіцистики обумовлюється передовсім масштабністю осмислюваних проблем, культурологічною спрямованістю, акцентуванням уваги на морально-етичних аспектах, актуалізацією інтелектуального досвіду реципієнта і втілюється вже в символічному заголовку. Звідси впливає установка на визначену глибину відображення дійсності, яка синтезує аналітичне та художньо-публіцистичне відображення. Книга Б. Олійника «Князь тьми» демонструє розкриття політичних, економічних та морально-етичних проблем через призму концепту зради, система публіцистичних конфліктів спрямована на висвітлення глибинних – духовних – передумов історичних процесів періоду перебудови та їх наслідків для сучасної України. Автор передовсім виформовує нову систему цінностей, яка протистоїть основному концепту, і це протистояння сприймається реципієнтом як на понятійному, так і на конкретно-чуттєвому рівні: «Невже заради цього полягло кілька поколінь? Невже заради цього йшли на Соловки й у Мордовські табори кращі з кращих, щоб уже вкотре, відчуваючи в руках **реально** незалежність, забувши трагічні уроки минулого, знову вхопити за барки один одного, і хижо зиркаючи налитими кров'ю очима на жадану булаву, вкотре – не приведи, востаннє! – наяву уздріти цю вистраждану незалежність... журавлем у небі?! А може, все ж нарешті опам'ятаємось і відкладемо до кращих часів політичні та інші амбіції хоча б на період укорінення і зміцнення Держави?» [6, с. 118].

Щодо установки на визначений ступінь об'єктивності, то письменницька публіцистика репрезентує новий – полемічно-художній – тип соціальної дійсності, максимально наближений до реальності й побудований на основі авторського аналізу та художніх узагальнень. Як і художня література, письменницька публіцистика має за основу естетичне світосприймання автора, проте значно важливішу роль у ній відіграють категорії піднесеного та низького, що в етичній площині набувають значення протистояння «морально-аморальне». Отже, в сукупності всіх стратегічних комунікативних установок письменницька публіцистика постає як креативно-імперативне утворення, яке декларує етико-естетичне відношення автора до актуальних проблем сьогодення.

Провідною ознакою письменницької публіцистичної творчості є метафоричність, що виступає ефективним засобом впливу на масову аудиторію. Загалом, образність характерна для журналістської (публіцистичної) творчості як невід'ємний складник журналістської майстерності, забезпечуючи точність, яскравість, оригінальність відтворення та осмислення фактів, явищ, подій. За допомогою публіцистичного образу, як наголошує В. Здоровега, «автор розкриває, унаочнює, ілюструє складне абстрактне поняття, явище, процес» [3, с. 235]. У книзі Б. Олійника «Князь тьми» метафорично-символічний образ біблійного звіра є важливою креативно-імперативною одиницею, яка поєднує історичну (політичну), морально-етичну та есхатологічну площину. Метафоричні утворення нижчого рівня також репрезентують морально-етичну позицію автора, виконують комунікативну функцію, транслиують соціально значущу інформацію: «*сини системи*», «*морально-етичний гумус*», «*громадсько-політичний чорнобил*», «*галери дикого капіталізму*», «*музика своїх національних інтересів*» тощо. «Князь тьми», як і публіцистична спадщина Б. Олійника загалом, демонструє такий рівень метафоричності, в

якому сутність метафори встановлюється не стільки в результаті художнього асоціювання, скільки на основі глибокого аналізу соціальних реалій. «Псевдоперебудова» та сучасні політичні колізії трактуються як духовний апокаліпсис, тому вся образна система, публіцистичні конфлікти, ідея детерміновані етико-естетичними пріоритетами автора. Імперативне начало художніх компонентів реалізується через етичний контекст книги, яка презентує динамічний публіцистично-художній образ доби й соціуму, що функціонує в рамках історіософського та морально-етичного дискурсу.

Отже, письменницька публіцистика як репрезентант креативно-імперативної природи журналістики вирізняється імперативною метафоричністю, етичним навантаженням художньо-публіцистичного образу, репрезентативністю образу автора. Книга Б. Олійника «Князь тьми» демонструє багатоплощинний хронотоп як модель соціальної дійсності, утворений на основі глибокого аналізу історичних реалій та художніх узагальнень. Феномен письменницької публіцистики як специфічного різновиду журналістської творчості потребує подальших ґрунтовних досліджень з позицій теорії журналістики, комунікативної лінгвістики, психології творчості, оскільки саме такий підхід забезпечить цілісне уявлення про природу цього важливого складника національного гуманітарного дискурсу.

Список використаних джерел

1. Галич В. М. Письменницька публіцистика як метажанрове поняття / В. М. Галич // Соціальні комунікації сучасного світу : науково-теоретичний збірник [гол. ред. О. М. Холод]. – Кривий Ріг, 2009. – С. 57-58.
2. Галич В. М. Поетика публіцистичного тексту (на матеріалі творчості Олесея Гончара) : навчальний посібник / Валентина Галич. – К. : Шлях, 2006. – 200 с.
3. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник / Володимир Здоровега. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Львів : ПАІС, 2004. – 268 с.
4. Лизанчук В. Покликання журналістського слова – випромінювати позитивну енергію / В. Лизанчук // Журналіст України. – 2002. – №1. – С. 20-40.
5. Лось Й. Д. Публіцистика й тенденції розвитку світу : навчальний посібник для вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації : у 2 ч. – Ч. 1 / Йосип Лось. – Львів : ПАІС, 2008. – 376 с.
6. Олійник Б. Князь тьми : відкр. лист Михайлу Горбачову / Борис Олійник. – 3-тє повне вид. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. – 128 с.
7. Потапова М. Д. От профессионального журналиста к профессиональному коммуникатору / М. Д. Потапова // Вестн. Моск. ун-та. – Сер. 10. Журналистика. – 2006. – №3. – С. 34-51.
8. Свалова М. Письменницька публіцистика: креативно-імперативний аспект (на матеріалі публіцистики Б. Олійника) / Марина Свалова // Рідний край. – 2009. – №1. – С. 104-107.
9. Скуленко М. Повідомлення як психологічний засіб переконувального впливу / Михайло Скуленко // Журналіст України. – 2009. – №9. – С. 37-41.
10. Тертычный А. А. Коммуникативные стратегии и журналистский текст / А. А. Тертычный // Вестн. Моск. ун-та. – Сер. 10. Журналистика. – 2006. – №4. – С. 93-104.

The current article analyzes main peculiarities of writer's publicism as a creative and imperative phenomenon based on the material of the book *Prince of Darkness* by Borys Oliinyk, discovers specificity of its polemical ethics and describes creative and imperative mechanisms of author's cooperation with recipients.

Key words: journalism, publicism, writer's publicism, metaphorical character, communicative strategy.

УДК 070:654.197

Л. М. Шутяк

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ТОК-ШОУ В СИСТЕМІ ЖАНРІВ ТЕЛЕВІЗІЙНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Розглянуто систему жанрів телевізійної журналістики, її структурні компоненти та характерні особливості. Досліджено генезу поняття ток-шоу, його місце та роль серед інших телевізійних програм, потенційні недоліки й умови функціонування на сучасному ТБ. Окреслено контури жанрологічних потрактувань та версій ток-шоу як такого. Основну увагу акцентовано на історії засвоєння цього жанру українськими та російськими телеканалами.

Ключові слова: телевізійні жанри, ток-шоу, діалог, монолог, інтерв'ю, розмова, ведучий ТБ, аудиторія.

Для жанрів телевізійного мовлення симптоматичним є поділ на монологічні й діалогічні. Показовою домінантою в згаданому випадку вважається наявність/відсутність в цих програмах учасників комунікативного акту, їхня активність/пасивність та, передусім, фахова підготовка й кількість ведучих, що визначає специфіку окремо взятої передачі.